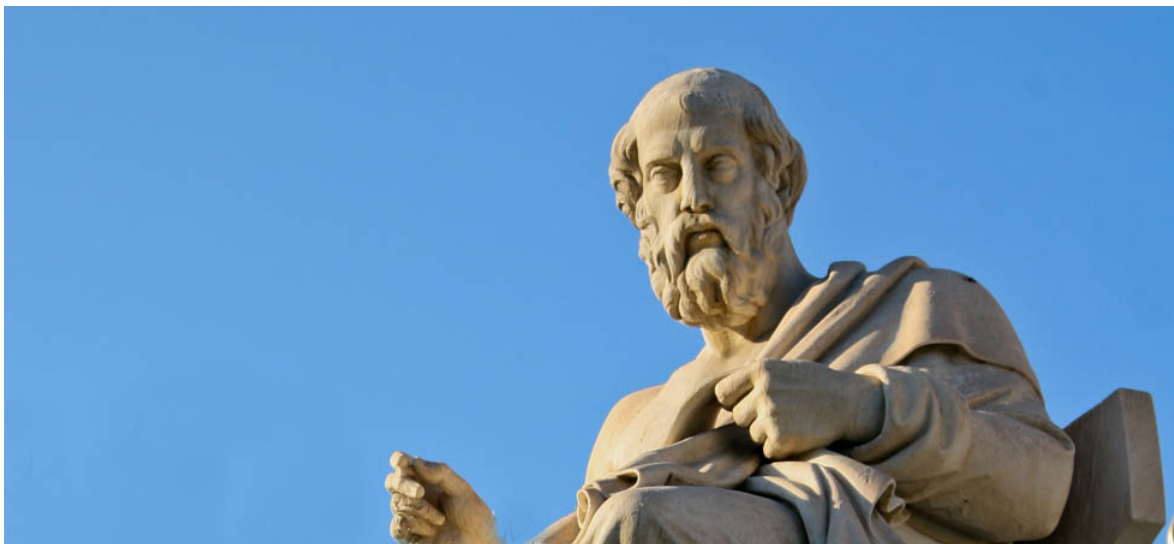
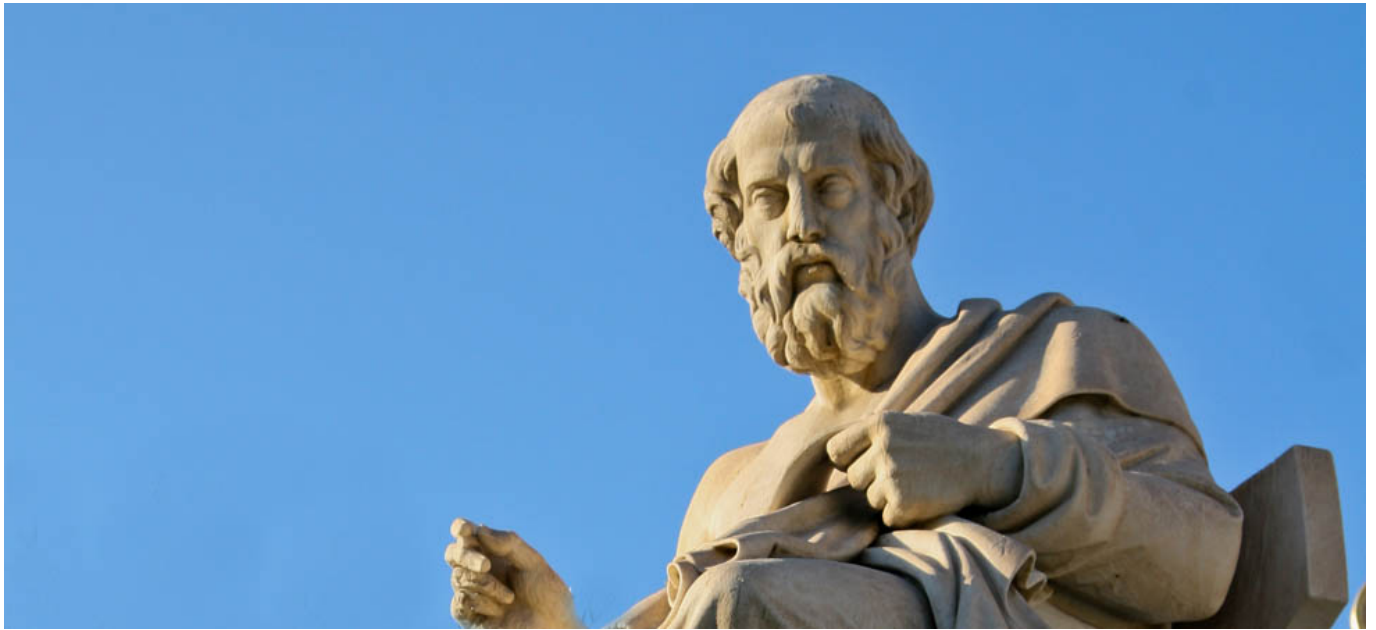

Η διαλεκτική της Αρετής μετά της Γνώσεως κατά τον Πλάτωνα (Β')

Επιστήμες / Φιλοσοφία

Κωνσταντίνος Γ.- Α. Νιάρχος, Καθηγητής Φιλοσοφίας Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών

Το άγαλμα του Πλάτωνος εμπρός από την Ακαδημία Αθηνών (Φωτ.: Νίκος Λουπάκης)

Η ειλικρινής και ορθή κρίσις οδηγεί εις την αληθή γνώσιν, η οποία πρέπει να τοποθετηθή υπεράνω του επιπέδου της αληθούς αισθήσεως η αντιλήψεως. Η διαλεκτική είναι συνοπτική και μεθοδική νοητική λειτουργία, δια της οποίας οδηγούμεθα εις την πλήρη γνώσιν, αφού προηγουμένως, μέσω της διαιρέσεως, διακρίνομεν το υπό γνώσιν αντικείμενον εις τα συναποτελούντα αυτό είδη, καθ' όσον δι' αυτής,

διδασκεί ο νους εις την συγκεκριμένην ουσίαν και την πραγματικότητα του όντος

Συνεχίζουμε τη δημοσίευση της μελέτης του καθηγητή Κωνσταντίνου Γ.- Α. Νιάρχου, ο οποίος με λόγο διεισδυτικό κατορθώνει στην μελέτη αυτή την ανατομία της πλατωνικής διαλεκτικής στον δρόμο της αναζήτησης της αλήθειας. Η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το κείμενο είναι η απλή καθαρεύουσα, η οποία είναι φυσικό να ξενίζει τους νεώτερους σε ηλικία αναγνώστες μας. Ωστόσο η σαφήνεια του τρόπου έκφρασης και έκθεσης των νοημάτων από τον γράφοντα υπερκαλύπτει αυτό το πρόβλημα και καθιστά την μελέτη πολύτιμο βοήθo για την εισαγωγή στην σκέψη του μεγίστου των φιλοσόφων.

Εις τον διάλογον *Θεαίτητος*, ο όρος «γνώσις» είναι δυνατόν να σημαίνει την κατάσταση, της πορείας της γνώσεως η αυτό το οποίον γίνεται γνωστόν. Το κύριον πρόβλημα εις τον *Θεαίτητον* είναι η διαδικασία του «γιγνώσκειν», μολονότι αυτό δεν είναι δυνατόν να ορισθή δίχως αναφοράν εις τα αντικείμενά της. Ο Πλάτων υποστηρίζει ότι το πρόβλημα της γνώσεως εμπεριέχει μίαν ερωτησιν διατας ποιότητας της καταστάσεως του νου μας, καθώς και δια την φύσιν των γνωστικῶν αντικειμένων.²⁰ Ο Gilbert Ryle προσδιορίζει την γνώσιν: α) «γνωρίζοντας πως», β) «γνωρίζοντας τι», και γ) «γνωρίζοντας κάποιον». Και εις τας τρεις περιπτώσεις τόσον η πρόοδος της γνώσεως όσον και το αντικείμενόν της είναι διαφορετικά. Τότε πως είναι δυνατόν να ορίσωμεν την γνώσιν; Η άποψις ότι η γνώσις είναι αρχέγονος, απροσδιόριστος ενέργεια του νου, διακρίνει την γνώσιν από την πραγματικήν υπόστασίν της και την αντιδιαστέλλει από την πίστιν. Η πίστις πολλάκις μετεξελίσσεται εις γνώσιν, ενώ εκείνο το οποίον εθεωρείτο γνώσις γίνεται πίστις.²¹

Εις την *Πολιτείαν IV* ο Πλάτων εκτενώς αναλύει την διάκρισιν μεταξύ γνώσεως και δόξης κατά την σχέσιν των, μετά των γνωστικών αντικειμένων αυτών. Υποστηρίζεται ότι η γνώσις είναι ακριβής και πειράται την προσπέλασιν της συνειδήσεως εις την ουσίαν του όντος, ενώ η δόξα είναι μεταβλητή και αναφέρεται περί την ουσίαν των όντων. Παραλλήλως ερευνάται το πρόβλημα της σχέσεως της γνώσεως μετά της πίστεως, πάντοτε εν συσχετισμώ του ενός όρου προς τα οντολογικά επίπεδα του διαχωρισμού της γνώσεως από την πίστιν. Η διάκρισις αυτή στηρίζεται εις την πρότασιν ότι τα αντικείμενα της γνώσεως ευρίσκονται μόνον μεταξύ αναγκαίων και *a priori* αληθειών, όπως ακριβώς ισχυρίζεται ο R. Descartes ότι η γνώσις είναι εκείνο το οποίον γίνεται αντιληπτό ως αληθινό. Ο A. Ayer υπεστήριζεν ότι όλα αι ενδεχόμεναι αλήθειαι είναι αβέβαιαι, πράγμα το οποίον σημαίνει ότι η έμμεσος εμπειρία πρέπει ν' αποκλείεται από την σφαίραν της γνώσεως.²²

Ο πλατωνικός *Θεαίτητος* υποστηρίζει ότι η ειλικρινής και ορθή κρίσις οδηγεί εις την αληθή γνώσιν,²³ η οποία πρέπει να τοποθετηθή υπεράνω του επιπέδου της αληθούς αισθήσεως η αντιλήψεως, εις τον χώρον της νοήσεως η της κρίσεως, όπως έχει περιγραφεί η νοητική ενέργεια, ως αποκλειστικού κριτού των αναφορών των αισθήσεων. Αι κρίσεις αυταί θα είναι η αληθείς η λανθασμένα. Πληρέστερος ορισμός του λανθασμένου επιχειρήματος απαντάται εις τον *Σοφιστήν*, αλλά εις τον *Θεαίτητον* τα είδη κείνται έξωθεν των κρίσεων.²⁴ Παρατηρείται ότι το αντικείμενον της ορθής κρίσεως είναι και το αντικείμενον της εσφαλμένης γνώμης.

Η θεωρία του *Θεαιτήτου* ότι επιστήμη είναι η αληθής δόξα συνεπάγεται και την ύπαρξιν της εσφαλμένης δόξης.²⁵ Ο E. Μουτσόπουλος υποστηρίζει πως ο προβαλλόμενος ως δεύτερος ορισμός της εννοίας της επιστήμης, ως αληθούς δόξης, δεν αποτελεί το θεμέλιον της ερεύνης μας, καθ' όσον, ως αληθής, αντιτίθεται προς την ψευδή.²⁶ Επομένως, κατά τον E. Μουτσόπουλον, δεν παρέχει κριτήριον της γνώσεως με απόλυτον σημασίαν. Απλώς παραμένει μία δυνατότης που συνεχώς αντικρούεται από την ψευδή δόξαν και ταυτοχρόνως διατηρεί όλα τα γνωρίσματά της, ως πλάνης.²⁷ Ορθώς ο E. Μουτσόπουλος επισημαίνει ότι η «πλατωνική επιστημολογία είναι τοσοούτον συνδεδεμένη προς οντολογικά ενδιαφέροντα, ώστε φαίνεται να έχη οικοδομηθή χάριν αυτών, διο και δεν παρέχει αυτοτελή εικόνα του επιστημολογικού προβλήματος, αλλά μάλλον γνωσιολογικόν φωτισμόν εις τας περί του οντολογικού προβλήματος αντιλήψεις».²⁸

Εκ των ανωτέρω είναι προφανές ότι η *διαλεκτική* είναι συνοπτική και μεθοδική νοητική λειτουργία, δια της οποίας οδηγούμεθα εις την πλήρη γνώσιν, αφού προηγουμένως, μέσω της *διαιρέσεως*, διακρίνομεν το υπό γνώσιν αντικείμενον εις

τα συναποτελούντα αυτό είδη, καθ' όσον δι' αυτής, διεισδύει ο νους εις την συγκεκριμένην ουσίαν και την πραγματικότητα του όντος.²⁹ Εις τον διάλογον του Πλάτωνος *Παρμενίδης* η διαίρεσις είναι ένα είδος «μείγματος», γέφυρα μεταξύ του απείρου και του πεπερασμένου,³⁰ ενώ εις τον *Σοφιστήν* είναι τελείως αναντικατάστατος. Τούτου ένεκα η διαίρεσις, ως βάση της διαλεκτικής είναι το κύριον όπλον του φιλοσοφούντος.³¹

Η διαίρεσις αναφέρεται πρωτίστως εις το «μεικτόν», το οποίον προκύπτει από την ανάμειξιν του απείρου μετά του πεπερασμένου,³² καθ' όσον η υπάρχουσα αντικειμενική ουσία είναι «μεικτή και γεγεννημένη», προελθούσα από γενετική διαδικασίαν.³³

Εις τον *Φίληβον* αναφέρονται άπαντα τα συγκροτούντα την πραγματικότητα στοιχεία: το άπειρον, το πεπερασμένον και η αιτία της μείξεως.³⁴ Όντως, η μείξις του απείρου μετά του πεπερασμένου οδηγεί εις το γεγονός που ονομάζεται: «γένεσις εις ουσίαν». Ο Πλάτων χαρακτηριστικώς λέγει: «εν τούτο τιθέντα το τούτων έκγονον άπαν, γένεσις εις ουσίαν εκ των μετά του πέρατος απειργασμένων μέτρων».³⁵ Ως εκ της φύσεως της προελεύσεώς του, το μεικτόν έχει συμμετρίαν, αρμονίαν και διατηρεί στοιχεία του πέρατος και του απείρου. Επομένως, φύσει και θέσει είναι το αίτιον της δημιουργίας, δηλονότι το δημιουργούν αίτιον.

Εις τον *Τίμαιον*, ο Πλάτων κάμνει λόγον δια το ον αεί, το οποίον πάντοτε είναι και δεν ανήκει εις το γίνεσθαι.³⁶ Έπειτα το «γιγνόμενον μεν αεί, ον δε ουδέποτε», αυτό το οποίον ευρίσκεται εις συνεχή μεταβολήν, αλλά ποτέ δεν είναι. Ενταύθα ο νοητός κόσμος συνάπτεται προς τον αισθητόν κόσμον. Ακριβώς, «παν δε αυ το γιγνόμενον υπ' αιτίου τινός εξ ανάγκης γίνεσθαι· παντί γαρ αδύνατον χωρίς αιτίου γένεσιν σχειν».³⁷ Η περίφημος θεωρία «γιγαντομαχία περί την ουσίαν» αναφέρεται κυρίως και πρωτίστως εις τα αισθητά και τα νοητά και την μεταξύ των σαφή και κεχωρισμένην διάκρισιν: «και μην έοικέ γε εν αυτοίς οίον γιγαντομαχία τις είναι δια την αμφισβήτησιν περί της ουσίας προς αλλήλους».³⁸ Εις όλην αυτήν την διαδικασίαν κυριαρχεί μία κλιμάκωσις αρετών και αξιών επί τη βάσει του μέτρου, της αναλογίας και του κάλλους. Με την κλιμάκωσιν των αρετών - αξιών αυτών, ο Πλάτων προσεπάθησε να ταξινομήση την ιεραρχίαν εις την αισθητήν κοσμικήν πραγματικότητα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

21. Ryle, G., "Knowing How and Knowing That", έν *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1945 - 1946.

22. Ayer, A., *The Problem of Knowledge*, London, Macmillan, 1956, *passim*.

23. Πλάτων, *Θεαίτητος* 187a - c.

24. Πλάτων, *Θεαίτητος* 167a6.

25. Πλάτων, Θεαίτητος 187b - 190e.

26. Πλάτων, Θεαίτητος 187b κ.έξ. «Δόξαν πᾶσαν εἰπεῖν, ὧν Σώκρατες, ἀδύνατον, ἐπειδὴ καὶ ψευδῆς ἐστὶ δόξα. Κινδυνεύει δὲ ἡ ἀληθῆς δόξα ἐπιστήμη εἶναι». Νόμοι Α 646e, Β 653a. Μουτσόπουλος, Ε., Ἐπιστημολογία καὶ ὀρολογία εἰς τὸν πλατωνικόν Θεαίτητον, ἐν τοῦ Αὐτοῦ, Φιλοσοφικοὶ Προβληματισμοί, τόμος Β: Ἀναδρομαὶ καὶ Ἀναδομήσεις, Ἀθῆναι, 1978, σσ. 63 κ.έξ.

27. Chard, V., *De l' erreur*, 3^η έκδ. Paris, 1926, σσ. 16 - 20.

28. Πλάτων, Θεαίτητος 189a. Μουτσόπουλος, Ε., μν. ἔργ., σ. 63.

29. Νιάρχος Κ., Γ., Πλάτωνος Θεαίτητος: Προβληματικὴ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, Ἀθῆναι, Μέθεξις, 1991, σσ. 25 κ. έξ.

30. Πλάτων, Παρμενίδης 129b.

31. Πλάτων, Σοφιστής 253d. Νιάρχος Κ., Γ., Ἡ Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Φιλοσοφία, τόμος Ι, Ἀθῆναι, 2008, σσ. 192 - 194.

32. Νιάρχος Κ., Γ., Πλάτωνος Θεαίτητος: Προβληματικὴ τῆς θεωρίας τῆς γνώσεως, Ἀθῆναι, Μέθεξις, 1991, σσ. 79 - 83. Εἰδικῶς. Griswold, Ch., *Self-knowledge in Plato's Phaedrus*, Yale U.P., New Haven - London, 1986, σσ. 173 - 197.

33. Griswold, Ch., *Self-knowledge in Plato's Phaedrus*, Yale U.P., New Haven - London, 1986, σσ. 275 - 277.

34. Levinas, E., Ὀλότητα καὶ Ἄπειρον, μετ. Κ. Παπαγιώργης, Ἀθῆναι, Ἐξάντας, 1989.

35. Πλάτων, Φίληβος, 26a. Μπούσουλα, Ν., Πλάτωνος Φίληβος, Θεσσαλονίκη 1978, *passim*.

36. Πλάτων, Τίμαιος 27d - 28a.

37. Πλάτων, Τίμαιος 28a.

38. Πλάτων, Τίμαιος 49a.

<http://bit.ly/UzWVZr>